

Szakály Sándor

HORTHY MIKLÓS ÉS A NEMZETI HADSEREG LÉTREJÖTTE

1919–1920

Az 1918-as polgári demokratikus forradalom időszakának pacifista, haderőellenes lépései 1919 tavaszán váltak igazán érezhetővé, amikor is a még meg nem szállt magyarországi területek ellen megindított román majd cseh-szlovák támadás egy létszámában kicsi, felszerelésében gyenge, tapasztalt tisztikarral alig rendelkező – igazán csak a nevében – Vörös Hadsereggel találta magát szemben. Nem véletlen tehát, hogy az előrenyomuló támadók jelentős sikereket értek el, minek következtében a Magyarországi Tanácsköztársaság politikai vezetői is ráébredtek a haderő szervezésének fontosságára.

A korábban hangoztatott és gyakorolt önkéntesség elvét a kötelező katonai szolgálat váltotta fel és a volt – addigra többségükben már nyugállományba vagy szolgálaton kívüli viszonyba helyezett – tiszteket pedig szolgálattételre kötelezték.

E politikai és katonai döntés következtében egy a korábnál jóval jelentősebb erőt képviselő haderő jött létre, amely komoly katonai sikereket ért el Észak-Magyarországon. Ennek a haderőnek ekkor még nem volt igazán alternatívája. A tényleges katonai erőt Magyarországon a Vörös Hadsereg jelentette, amelynek soraiban a korábbi években hivatásos tisztként a közös haderőben, illetve a Magyar Királyi Honvédségben szolgált teljesítettek – és ekkor Magyarországon tartózkodók – többsége vállalt szolgálatot.

A Vörös Hadsereg és az annak soraiban szolgáló tisztikar tagjai esetében a változást – hol és hogyan szolgáljunk? – alapvetően az 1919. júniusi területfeladás, az Észak-Magyarországon a cseh-szlovák erőktől visszaszerzett magyar területekről történő visszavonulás hozta meg.

A Vörös Hadsereg tisztjeinek egy része úgy érezte ugyanis, hogy az antant felszólítására megtett lépések az addigi katonai teljesítményt semmissé teszik. Úgy vélték sokan, hogy feleslegesen vállalták a haza szolgálatát és annak a védelmét, ha a sikeres – de véres veszteségeket is jelentő – hadművelet után, minden valós ellenszolgáltatás nélkül kiűrik a visszaszerzett magyar földet. Ennek köszönhetően és ettől az időponttól tekinthető alternatívának a tisztikar tagjai számára a Szegeden formálódó Nemzeti Hadsereg, amely ekkor még létszámát, fegyverzetét és lehetőségeit tekintve is alig számottevő.

Az ún. nemzeti haderő szervezése – amely akkor még nem használta hivatalosan a Nemzeti Hadsereg nevet – 1919 májusában indult meg Szegeden, ahol a francia megszálló hatóságok elnéző jóindulatát maguk mögött tudó politikai és katonai csoportosulások „átvették” a hatalmat – és ezzel megszűnt Szegeden a „bolsevista befolyás” – a kis létszámú, alig felfegyverzett, alapvetően a volt cs. és kir. 46 gyalogezredre, valamint az 5. honvéd gyalogezredre és a volt honvédkerületi parancsnokság állományára épülő fegyveres erő felett.

A haderő kiépítése ténylegese a Károlyi Gyula gróf vezette ún. aradi ellenforradalmi kormánynak Szegedre történt „áttelepülése” után indult meg. De az érdemi szervezés

alapvetően a kormány új hadügyminiszterének, nagybányai Horthy Miklós altenger-nagynak a „hivatalba lépésével” vette kezdetét.

Az addigi szerény eredményekkel járó kísérletek után a Károlyi vezette „ellenkor-mány” hadügyminisztériumának 40/1919. 1. számú rendelete intézkedett a „Magyar Nemzeti Hadsereg” felállításáról. Ezen rendelet szerint a Nemzeti Hadsereg „...a vörös terror leküzdésére, valamint a törvényes rend és a biztonság helyreállítása céljából” állítottatott fel s a hadsereg tagjai olyan megbízható tisztek és altisztek lehettek, akik 1918. október 31-ig ténylegesen szolgáltak, még nem töltötték be az 50. életévüket és a világ-háborúban legalább 12 havi arcvonal vagy vezérkari szolgálatot teljesítettek.

A későbbi hetekben az így megnevezett tisztek és altisztek mellett a Hadügyminisz-terium várta az önként jelentkező tisztek és altisztek jelentkezését, s egyben toborzást hirdetett a legénységi állományúak körében, akik számára kedvező „zsoldot”, a leszerelés után a munkahelyre történő visszatérés lehetőségét és egyéb kedvezményeket is ígérték.

Kérték egyben a jelentkezőktől azt is, hogy aki teheti kétnapi élelemmel, lehetőség szerint fegyverrel és egyenruhában jelentkezzen. Ezen felhívás egyértelműen jelezte, hogy a szerveződő haderő anyagi, illetve a fegyverzeti-felszerelési lehetőségei igencsak korlátozottak, hiányosak.

Ahhoz, hogy a szervezés folyamatos lehessen rendszeres egyeztetésre volt szükség a Szegeden állomásozó francia katonai erő parancsnokával, aki csak korlátozott létszá-mú magyar katonai erő – 1300 fő – jelenlétét volt hajlandó engedélyezni. A szervezés alatt álló hadsereg létszámviszonyait jól jellemzi, hogy a későbbi francia engedékenység eredményeként 1919. augusztus 1-jéig alig több mint 3300 személyt sikerült fegyverben állónak tekinteni.

A hadsereg tényleges erősödése 1919. augusztus 1-je utánra tehető, amikor is a szét-esett Vörös Hadsereg alakulataiban szolgáltak egy része internálásnak, hadifogságnak és leszerelésnek voltak kitéve, leszámítva, ha sikerült a román haderő által megszállt területekről eltávozniuk. A Vörös Hadseregben szolgált tisztek többsége szinte azonnal szolgálattételre jelentkezett az új haderőbe.

Erre a biztatást többek között az átalakult ellenforradalmi kormány – Károlyi Gyula kormányát P. Ábrahám Dezső kormány a váltotta Szegeden – hadügyminiszter-ének, Belitska Sándor vezérőrnagynak az 1919. július 27-i rendelete adta meg, amely a Szegedre érkező tisztek fogadásának a módjáról intézkedett. A rendelet értelmében személygyűjtő-állomást kellett felállítani, ahol a Szegedre érkező tiszteknek jelentkezni-ük kellett és ott igazoló bizottság előtt igazolni személyazonosságukat és politikai meg-bízhatóságukat.

Az igazoló bizottság – amelynek tagjai a már régóta Szegeden tartózkodó, az ellenfor-radalmi szervezkedésekben részt vett tisztekből kerültek ki – három kategóriába sorolta a jelentkezőket:

1. teljesen megbízhatóak,
2. politikailag még nem tisztázottak,
3. politikailag rovott múltúak.

Az utóbbiakat azonnal le kellett tartóztatni.

Kimondta ugyanakkor a hadügyminiszteri rendelet azt is, hogy „A bajtársias szel-lem és az egymás iránti kölcsönös tisztelet nem engedheti, hogy azon tisztjeink, kik nélkülözések és számtalan életveszély után végre eljuthatnak hozzánk, itt elutasító, sőt durva fogadtatásban részesüljenek.”

Az igazoláson átesett tiszték a Nemzeti Hadsereg tagjaivá váltak, amelynek akkor már a hadügyminiszteri tisztétől 1919. július 15-én megvált Horthy Miklós a fővezére volt. Hadügyminiszteri „bücsübeszédében” – melyet Szegeden, a Mars téri lakonyában mondott el a Nemzeti Hadsereg tagjainak egy része előtt – arról szólt, hogy örül állása elhagyásának, mert most már nem kell politizálnia és egyben arra kérte a hadsereget – illetve annak tagjait – is, hogy tartózkodjanak a napi politikában való részvételtől.

S hogy mit is gondolt akkor Horthy Miklós – aki a következő hónapok történései után államfőként közel negyedszázadig állt Magyarország élén –, arra az ugyanazon a napon megjelentetett hadparancsából következtethetünk.

„A nemzeti kormány bizalma folytán a mai napon átvettem az összes magyar nemzeti haderő fővezérletét. Szívem mélyéből, forrón üdvözlöm a fajunk színe-javából alakult katonaságot.

Bajtársak! Nehéz időben, a sors csapásaitól sújtva, keserű hontalanságban vettük ismét kezünkbe a nemzetiszínű zászlót, hogy diadalra vigyük a hazánkat megsemmisítéssel fenyegető bolsevisták ellen. Küzdelmünk nehéz lesz, de bízom a magyarok Istenében, ki nem fogja elhagyni igaz ügyünket. Bízom a ti acélos akaratokban, a ti önfeláldozó hazafiságotokban, a ti kipróbált bátorságokban és ügyességekben. A ti összetartó vállvetett igyekezetetek fogja meghozni a hazának a szabadulást és megváltást. Ne feledjétek, hogy egy ezeréves nemzet utolsó reménysege, imája, sóhaja ti vagytok. De lesújtó kardja is, ha kell.

Midőn Isten áldását kérem nagy vállalkozásunkra, meghatottan és reménnyel eltelve indulok veletek a közös munkára.”

Az indulásra azonban még várni kellett. Szegeden a szervezőmunka folyt, amely eredményeként a Fővezérségen – így kezdték nevezni a Nemzeti Hadsereg „központját” – bádoki Soós Károly vezérőrnagy lett a vezérkari főnök és a Fővezér mellé szárnysegédként Magasházy László százados, illetve néhány főhadnagy, hadnagy osztatott be parancsörtisztnek.

A hadseregen belül gyakorlatilag ugyanekkor alakult meg Prónay Pál százados vezetésével az a törzsszázad, amely később zászlóaljja erősödött – s nevében számos alkalommal változott – és 1921-ig nem kevés gondot okozott a kor politikai és katonai vezetésének.

A folyamatosan növekvő Nemzeti Hadsereg létszáma 1919. augusztus elejére már mintegy 3–4 ezer főre volt tehető. Ezt a létszámot a szegedi kormány hadügyminisztere, a már említett Belitska Sándor vezérőrnagy „feltételezte”, aki egyúttal és azt is jelezte, hogy a hadsereg gyalogságból, lovasságból és tüzérségből áll, kevés repülővel, illetve híradó alegységgel kiegészülve.

A Nemzeti Hadsereg fegyverzete igen hiányos volt, mivel a francia csapatok Szeged megszállását követően gyakorlatilag az ott található fegyverek jelentős részét lefoglalták és azokat csak 1919. augusztus 8-án adták át a Nemzeti Hadsereg számára. Ennek következtében az addig toborzott legénység gyakorlatilag fegyvertelenül kapott némi kiképzést.

Jól tükrözi ezen állapotokat a Szegeden, Pleplár Alajos alezredes parancsnoksága alatt álló magyar katonai körletparancsnokság 6290 Ko.-1919. számú „Behívási parancs”-a, amely az 1919. június 12-e után toborzott katonákhoz szólt.

Ebben többek között az olvasható, hogy „... a katonák, kik folyó évi június 12-én kelt toborzási hirdetmény megjelenése óta toborozva lettek, de szabadságon vannak,

azonnal tényleges szolgálatra bevonulni tartoznak.” Akiket nem toboroztak, azok pedig „...siessenek a nemzetiszínű szent zászló alá”. S ha ezt teszik, akkor „Minden bevonuló hozzon magával egy napra szóló élelmet, továbbá lehetőleg fegyvert, egyenruhát, egyéb katonai felszerelést, fehérneműt, melyeknek váltságát pénzben megkapja”.

A hadsereg egy része, mintegy 1300 fő – amely a hadseregszervezés hagyományos elvei szerint egy erős ezrednek lett volna tekinthető – a Nemzeti Hadsereg I. hadművelési csoportjaként – később 1. hadosztály – Bernátsky Kornél vezérőrnagy vezetése alatt francia engedéllyel a Dunántúlra indult 1919. augusztus 8-án. Őket, mint a magyar Nemzeti Hadsereg elővédjét alkotó, Prónay Pál által vezetett század már megelőzte. A Prónay vezette elővéd 1919. augusztus 4-én indult a Dunántúlra.

Ugyancsak a Dunántúlra indult a fővezér Horthy Miklós is, aki Siófokon, a Vörös Hadsereg II. hadtestének egykori főhadiszállásán rendezte be a Fővezérség központját. Szárnysegédje, Magasházy László későbbi emlékezése szerint Horthy néhány tiszt társaságában érkezett Siófokra és minden ellenállás nélkül átvette a parancsnokságot az ott lévő erők felett is. Horthy Miklós siófoki megérkezést követően indult el a nevében 2. hadosztálynak nevezett katonai erő, Rásky László ezredes parancsnoksága alatt, mely erő gyakorlatilag inkább csak keretét jelentette egy hadosztálynak, míg Szegeden egy kb. 1500 főnyi erő maradt vissza,

A Nemzeti Hadsereg szegedi szervezői mellett a Budapesten 1919. augusztus 7. óta működő Friedrich István vezette kormány, illetve annak hadügyminisztere, Schnetzer Ferenc vezérőrnagy is foglalkozott a tisztek szolgálatával. Ennek többek között oka volt az is, hogy a szegedi ellenforradalmi kormány lemondását – 1919. augusztus 12. – követően már csak egy kormány működött és lényegében a haderő annak a politikai felügyelete alatt kellett (volna), hogy álljon.

Schnetzer 1919. augusztus 16-i rendeletében többek között azt írta, hogy a „felállítandó nemzeti hadseregbe csak azok a tisztek, tisztjelöltek, hadapródjelöltek és hasonló állásúak vehetők fel, akiknek tökéletes megbízhatósága kétségen felül áll”. Hangsúlyozta, hogy a tanácsköztársaság hónapjai alatt szolgálatot vállalt tiszteket igazoló eljárás alá kell vonni és meg kell állapítani, hogy a nevezett személy „...a tanácsköztársaság alatt és annak érdekében nem teljesített-e a köteles, illetve rákényszerített munkát meghaladó szolgálatot”.

Miközben a hadsereg szervezésével úgy a Fővezérség, mint a hadügyminisztérium foglalkozott a Nemzeti Hadsereg egyes különítményei sajátosan értelmezték a szerepüket és az igazságszolgáltatás szerepét magukra vállalva, a törvényességet túllépve intézkedtek a különböző általuk bűnösnek vélt településeken, illetve az ott, a tanácsköztársaság fennállása alatt tisztségeket betöltőkkel szemben. Részben ezek a cselekedetek is ösztönözték a hadügyminisztériumot, hogy rendeletben igyekezzen visszatarítani a tiszteket a számukra megengedhetetlen politizálástól, mert úgy látták, hogy ezen büntetendő cselekmények is napi politizálással függnek össze.

Ám hiába jelent meg már 1919. augusztus 11-én hadügyminiszteri rendelet a tisztek politizálással kapcsolatban, azt augusztus 30-án meg kellett ismételni, mivel „...egyres tisztek még mindig részt vesznek politikai mozgalmakban, és ily irányú célzattal párt-helyiségeket (klubokat) látogatnak”. Az ismételten kiadott rendelet megerősítette a katonai vezetésnek azon határozott elképzelését, miszerint „...a politizáló tiszteknek az új magyar hadseregben semmi esetben sem lesz helye”.

De nem csak a politizálás okozott gondot a katonai vezetésnek, nevezetesen a

Fővezérségnek, hanem a tisztikar erkölcsi állapota is. A Fővezérségen úgy vélték, hogy a társadalom jelentős részének a tisztikarról korábban kialakult képe erősen megváltozik, ha azt látják, hogy annak a tagjai „...üres óráikat pincérnők, frisernők, manicűr- és egyéb gyanús nők társaságában töltik el, sőt mi több, kiszolgálólányokkal, valamint kétes erkölcsű nőszemélyekkel nyilvánosan együtt vannak, étteremben asztalhoz ültetik, majd ezekkel elborozgatva szolgálati, járőr-, propaganda- és egyéb szolgálati tevékenységüket a bor által hatványozott fantáziával beszélik el”.

Természetesen a Nemzeti Hadsereg megítélésében sokkal komolyabb szerepe volt azoknak a kilengéseknek, amelyek összeegyeztethetetlenek voltak a hadsereg feladataival. Ezek alatt a korábban már jelzett jogszerűtlen felelősségre vonásokat kell érteni. Nem ismeretes, hogy a különböző katonai alakulatok, illetve azok parancsnokai olyan parancsokat, utasításokat kaptak volna, amelyek a megtorlást írták volna elő számukra a tanácsköztársaság alatt politikai szerepet vállalókkal szemben. Ennek ellenére, illetve ezzel együtt számos ilyen cselekedetre került sor.

Ez egy idő után a Fővezérség és maga a fővezér, Horthy Miklós számára is kényelmetlennek bizonyult. Elsősorban nem is (csak) azért, mert nem egy esetben a polgári közigazgatási hatóságok emeltek panaszt, illetve a működését ismételten megkezdő csendőrség őrsői „fehér terrorosztagok” megengedhetetlen, törvénybe ütköző cselekedeteiről jelentettek – a törvénytelenességgel szemben fellépő csendőrök közül voltak, akiket elhurcoltak és ki is végeztek – hanem azért, mert az országban jelenlévő antanthatalmak képviselői mindezen cselekedeteket kifogásolták. Ez pedig az ország külföldi megítélése, a majdani béketárgyalások szempontjából sem lehetett közömbös, de feltételezhetően a Horthyban már felmerülő jövődöbeli politikai szerepvállalása is cselekvésre ösztönözte őt.

Még a Nemzeti Hadsereg 1919. november 16-i budapesti bevonulását megelőzően kiadta azt a bizalmas tiszti parancsát, amelyben így fogalmazott/fogalmaztak: „A nemzeti hadsereg fellépése és magatartása az entente hatalmak figyelmét a legnagyobb mértékben foglalkoztatja. Az ország érdeke megkívánja tehát, hogy a hadsereg ezen újabb szereplése alkalmából is a legkiválóbb benyomást gyakorolja. Ez csak úgy lehetséges, ha a hadsereg – mint a törvényes rend megtettesítője – tartózkodik minden cselekedettől, mely nem az ő megszabott hatáskörébe tartozik.” Felhívta egyben a tisztikar figyelmét arra, hogy tilos mindennemű politizálás, mindenfajta tendenciózus megnyilatkozás, kerüendő a nyilvános helyeken a hangos és kicsapongó mulatozás, a különböző személyek letartóztatása – erre megvannak a megfelelő szervek –, tilos bárminemű önkényeskedés, illetve vallási kérdések nyilvános megvitatása.

A fővezér „intelmei” csak részben találtak meghallgatásra. A katonai fegyelem és a Szolgálati Szabályzat hatálya alól nem egy esetben magukat felmentettnek vélő, elsősorban különítményekben szolgáló – hivatásos és többségükben tartalékos – tisztek továbbra is elkövettek törvénytelenességeket. Utóbbiak, mármint a különítmények végleges felszámolása a kormány 1920. évi június 11-én kelt rendeletével történt végül is meg. Annak ellenére nem kevés egykori különítményben szolgált személy kapott lehetőséget a hadseregben, illetve a rendvédelmi szervezetben való további szolgálatra. Tény viszont, hogy közülük kevesen váltak a későbbiek során ezen szervezetek meghatározó személyiségeivé.

A Nemzeti Hadseregnek a rend és a törvényesség helyreállítása mellett – ahogy az adott korban szinte ezt minden vonatkozásban hangoztatták – jelentős szerep jutott az

ország későbbi sorsának az alakításában is. Ehhez természetesen nem volt/lett volna elegendő az igény, szükség volt megfelelő támogatásra is. Ezt pedig, úgy tűnik, Horthy Miklós az antant hatalmak különböző rendű-rangú képviselőitől megkapta. Egy 1919. szeptember 27-én, tehát még a budapesti bevonulást megelőző megbeszélésen, amely a Szövetségek Katonai Bizottság tagjai és Horthy Miklós fővezér, illetve Soós Károly vezérőrnagy, a Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke között folyt le azt mutatja, hogy Horthy az antant elvárásainak igyekezett megfelelni és ezen megnyilatkozásai támogatást szerezhettek a számára. Többek között kijelentette, hogy feltett szándéka „...az antánt missió minden a magyar hadseregre vonatkozó parancsát” teljesíteni, de ugyan úgy „...el vagyok azonban határozva, hogy rögtön megtörök mindenféle bolsevista mozgalmat, amelyek mutatkoznak”, mondta.

A fehérterrorral kapcsolatban pedig hangsúlyozta, hogy ami „...a fehér terror uralmát illeti, amelynek fenntartásával engem vádolnak, ismét csak a legnagyobb energiával protestálhatok. Nincsen semmiféle terror; dacára rendeleteimnek voltak kihágások, sőt gyilkolások is, de én nem haboztam, hogy annak végetvetendő a legszigorúbb rendszabályokhoz ne nyúljak, sőt még egy tisztet le is tartoztattam, aki az én barátaim közé tartozott. ... Mi nem fogjuk magunkat a fehér terror bármely ténykedésére ragadtatni.”

Horthy vélt vagy valós lépései, a vele folytatott későbbi megbeszélések arról győzték meg az ország sorsának alakításában meghatározó szerepet játszó antant hatalmakat – elsősorban a briteket –, hogy az ún. „kibontakozás” letéteményesévé Horthy Miklóst véljék a legjobbnak.

A magyar viszonyok között megfelelő erejű és szervezettségű tényleges katonai erő állt mögötte és a magyar politikai élet meghatározó szereplői is úgy vélték, ő lehet az az erős személyiség, aki a háborúban vesztes Magyarországot képes új irányba állítani. Ehhez a Nemzeti Hadsereg szinte egésze akkor a későbbi államfő mögött állt. Személye és tekintélye megkérdőjelezhetetlennek tűnt. A korabeli politikai és katonai elit többség személyét elfogadta és minden körülményt mérlegelve a Nemzetgyűlés 1920. március 1-jén államfővé – kormányzói címmel – megválasztotta.

Hatalomra kerülésében, illetve a nevéhez kötődő rendszer létrehozásában a Nemzeti Hadsereg – amelyet gyakorlatilag ő hozott létre, s amely 1922. január 4-től már a Magyar Királyi Honvédség nevet viselte –, ha nem is döntő mértékben, de jelentősen hozzájárult.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez. 1919–1938. (A kötetet szerkesztette és jegyzetekkel ellátta: Hetés Tibor – Morva Tamásné). Budapest, 1968.

DOMBRÁDY LÓRÁND: *A legfelsőbb hadúr és hadserege.* Budapest, 1990.

KELEMEN BÉLA, dr.: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez.* 1919. Szeged, 1923.

PATAKI ISTVÁN: *Az ellenforradalom hadserege 1919–1921.* A hadsereg szerepe az ellenforradalmi rendszer kialakításában és megszilárdításában Magyarországon (1919. augusztus – 1921. július). Budapest, 1973.

SZAKÁLY SÁNDOR: Új hadsereg, új tisztikar? *Rubicon*, 1995. 5. sz. 31-33.

SZAKÁLY SÁNDOR: A Magyar Királyi Honvédség születése. In: *Nagy képes millenniumi*